

TURINYS

Mėmelio išvadavimo blefas	10
---------------------------	----

I DALIS. VERMACHTO KATASTROFA ŽEMAITIJOJE

„Baltijos skylė“	15
Kapitonas prieš nacių fanatiką	19
Raudonoji armada telkia jėgas	24
Raudonoji lavina	29
Geriausia gynyba – puolimas	37
Kautynės dėl Luokės	47
Lietuvių tragedija Sedoje	50
Atidunda „išvaduotojai“	56

II DALIS. AR JIE IŠ PRIGIMTIES LAUKINIAI, AR KERŠIJO?

Mėmelio placdarmas – spąstai sovietams	60
Medžiojamieji	67
Sudie, Tėvyne!	69
Paskutinės pamaldos Šv. Jono bažnyčioje	73
Paskutinė santuoka Mėmelyje	75

Tankais per žmones	76
Bombardavo keltus su civiliais	80
Ar tai žmonės?	83
Išgalvotos pergalės, užrašytos lietuvių krauju	85

III DALIS. ŽLUGUSI MĖMELIO PUOLAMOJI OPERACIJA

Dovydas prieš Galijotą	94
Atvežti „tigrai“ iš traukinio – į mūšį	99
Rudelio šmėkla virš Mėmelio	106
Prie Mėmelio sudegusi sovietų tankų armija	114
Viščiukai skaičiuojami rudenį...	122

IV DALIS. TYLA PRIEŠ AUDRĄ

Laivo „Füsilier“ katastrofa	136
Vokiečių improvizacijos	140

V DALIS. SOCIALISTINIAME „ROJUJE“

Pasaulį seną išardysim...	148
Išalkusios minios antplūdis	150
Griauti lengviau nei statyti	152
Seksualiniai maniakai	154

VI DALIS. ŠTURMAS, KURIO NEBUVO

„Sidabrinės juostos“ kirtis	158
Mėmelis paliekamas	170
Nutrintų kojų maršas	173
Kas ką apgavo?	178
Vijo, vijo, nepavijo...	188
„Vėžys“ išplaukia	198
Senųjų Mėmelio priešų susitikimas Semboje	204
Kova su šmėklomis, arba Truputis neįdomios aritmetikos	211
Miestas susisprogdino	215
Didvyriai ar aukos?	220
(Ne)būtos kautynės Kuršių nerijoje	227

VII DALIS. NUGALĖTOJŲ „TRIUMFAS“

Miestą atstatė karo belaisviai	244
Epilogas	248
Nuorodos	250

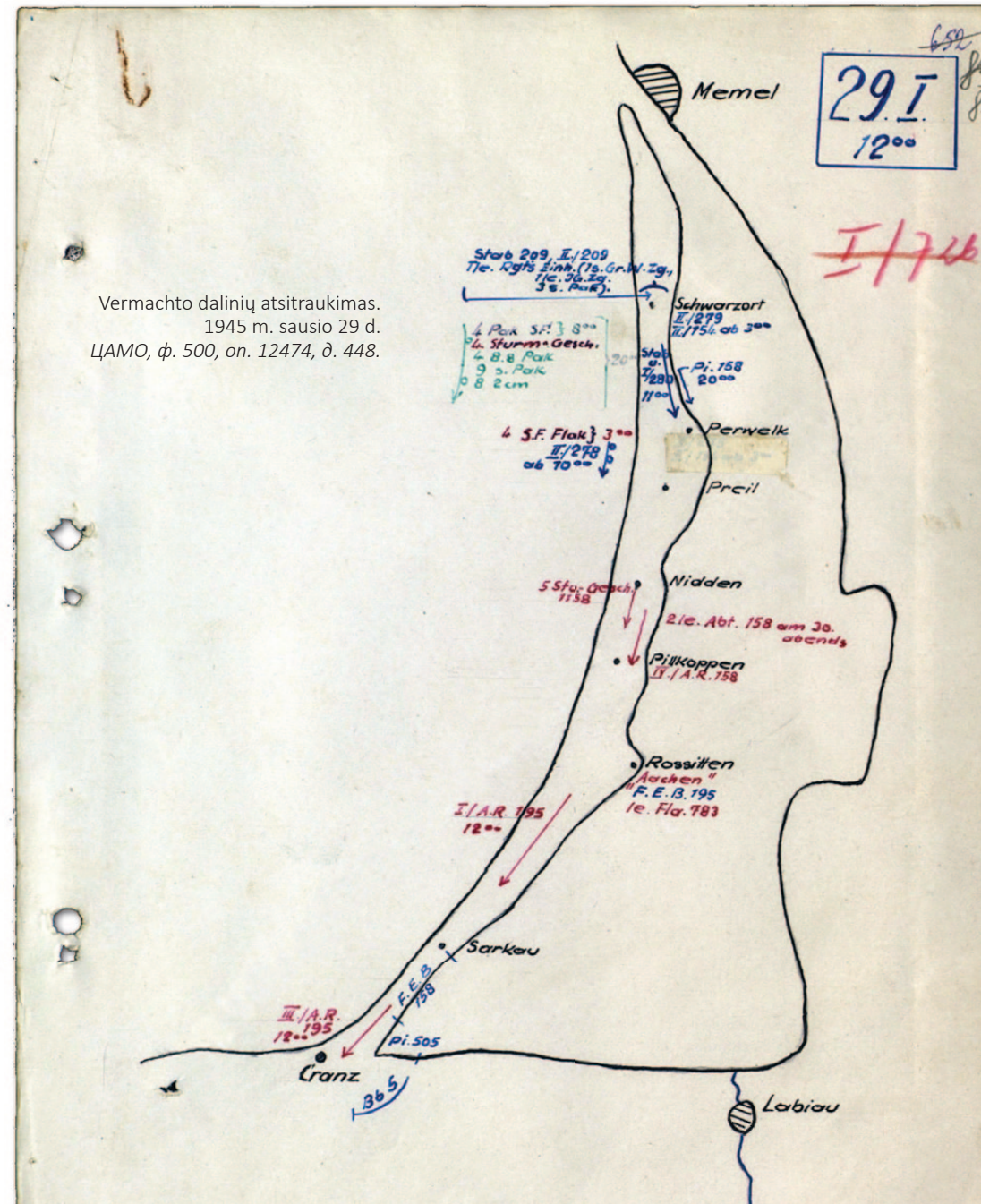

(Ne)būtos kautynės Kuršių nerijoje

Sausio 30-osios naktį sovietų 32-oji ir 344-oji divizijos persikėlė per marias Budnio rago rajone į Vermachto paliktas pozicijas. Visą naktį dirbo sovietų pionieriai. Jie surišo žabų ir nendrių fašinas, sutvirtino jomis marių ledą, pagamino daugiau kaip 100 specialių slidžių pabūklams ir iki ryto į neriją buvo pergabenta visa abiejų divizijų artilerija. 113-ojo pulko likučiai grąžinti į krantą.

Po pietų vėl prasidėjo eiliniai raudonųjų generolų manevrai. Demoralizuota po ledinių maudynių 32-oji divizija grąžinta per marias atgal su artilerija ir nusiųsta saugoti jūros pakrantės nuo Palangos iki Papės. 344-oji divizija dviem pulkais su vienu pulku rezerve, keli tūkstančiai karių, planavo atakuoti Juodkrantę. Vokiečiai nuo rudens Juodkrantės apylinkes ruošė ilgalaikiai gynybai. Maždaug už 1,7 km į šiaurę Lapnugario kopų šlaituose neriją skersai kirto gynybos linija su spygliuotos vielos tvora ir atsparos taškais. Šaudymo laukas į šiaurę buvo išvalytas. Prieš pat Juodkrantę skersai nerijos ėjo dar viena gynybos linija. Į pietus nuo gyvenvietės buvo įrengtos dar dvi tokios pačios linijos. Jau po Kuršių nerijos užėmimo 4-osios armijos štabas paruošė pažymą apie nerijos gynybą. Juodkrantėje ir Kopgalyje sovietai rado daugiau kaip 200 į pozicijas

Vermachto dalinių atsitraukimas.
1945 m. sausio 29 d.
ЦАМО, ф. 500, он. 12474, д. 448.

„Kocho puodas“ Juodkrantėje.
R. Sereikos nuotrauka. →

↓ Sovietų karininkas prie „Kocho puodo“ pozicijos Rytų Prūsijoje.

neišvežtų „Kocho puodų“* – gelžbetonio žiedų, naudojamų kulkosvaidininko ar šaulio ugnies taškui įrengti.

Juodkrantės apylinkės miškuose jų ir dabar galima rasti. Geresniam aprūpinimui vakariniu nerijos pakraščiu buvo naujai nutiestas 5–6 metrų pločio medinių lentų kelias išilgai apsauginio pajūrio kopagūbrio į šiaurę.¹²⁸

1945 m. sausio 30 d. Juodkrantę gynė sustiprintas 58-osios pėstininkų divizijos 209-ojo pulko II batalionas ir 158-ojo artilerijos pulko I divizionas (greičiausiai tie patys trys pabūklai ir minosvaidžių baterija kaip ir ankstesnę dieną).¹²⁹

Sovietų duomenimis, Vermachto artilerijos pabūklai šaudė iš rajono prie 44,1 m tšk. (taško aukštis metrais virš jūros lygio) – Garnių kalno, o minosvaidžiais iš Juodkrantės rajono.¹³⁰

Sovietų 19-ojo korpuso KVŽ Juodkrantės „operacija“ aprašyta labai šykščiai:

„17 val. vystydama veržlų puolimą 344-oji šaulių divizija pasiekė ribą [Vermachto gynybos liniją]:

1156-asis šaulių pulkas vedė mūšį dėl aukštumos 48,5 m tšk. [šalia Bloksbergo (Raganos) kalno, kuriame 1950 m. įrengtas Juodkrantės švyturys];

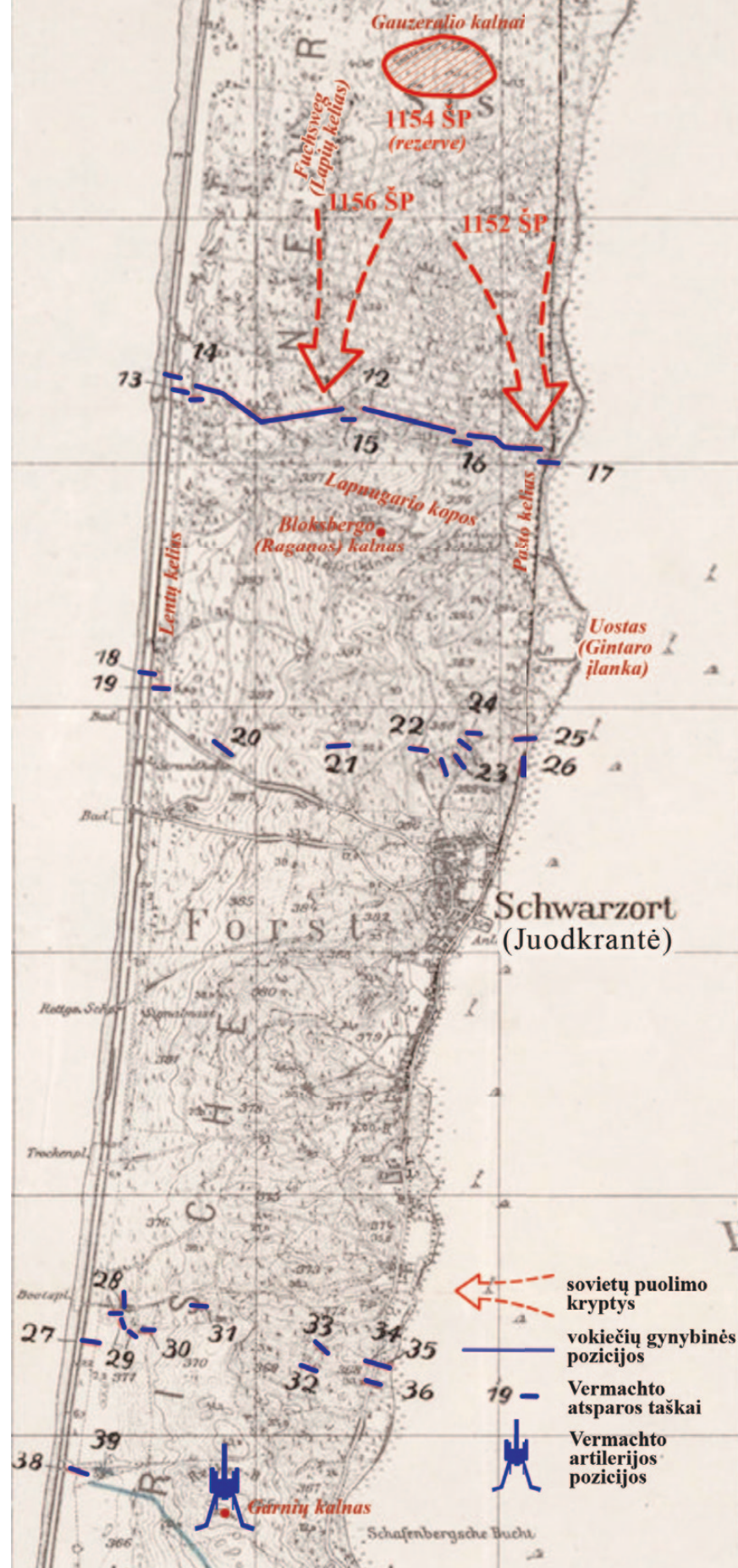
1152-asis šaulių pulkas pradėjo mūšį dėl uosto [...] [Gintaro įlanka];

1154-asis šaulių pulkas rezerve [...] 42,6 m tšk. [Gauzeralio kalnai].“¹³¹

Sovietų štabas „nepastebėjo“ dar vieno savo žygio. 344-osios šaulių divizijos KVŽ rašoma, kad 1152-asis šaulių pulkas jau 7 val. ryto išėjo į 48,5 m tšk., t. y. Bloksbergo (Raganos) kalno šlaitus, ir priešas lengvai pasipriešino.

* 1944 m. Rytų Prūsijos gauleiterio E. Kocho įsakymu buvo pagaminta 5000 gelžbetoninių žiedų, vadinamų „Kocho puodais“. Žiedo ilgis 160 cm, skersmuo 120 cm, sienų storis 10 cm. Dangčiai – 20 cm storio. Įvairių tipų ir dydžių „Kocho puodai“ buvo naudojami kaip pervežami gynybos linijos taškai.

Sovietų 344-osios šaulių divizijos Juodkrantės puolimas, 1945 m. sausio 29 d.

Vokiečiai pasirinko sodresnius posakius. 1945 m. sausio 30 d. Vermachto 607-osios ypatingosios divizijos štabas pranešė:

„Priešas nuo 6 val. ryto [Berlyno žiemos laiku] kelis kartus su 200 vyrų pajėgomis išilgai marių pakrantės puolė uostą [Gintaro įlanką] [...] ir iš abiejų Fuchsweg kelio pusių, tačiau antpuoliai jungtine ugnimi buvo sutriuškinti arba artimose kautynėse atmušti.“¹³²*

Po pietų sovietams sekėsi dar prasčiau. 344-osios šaulių divizijos KVŽ teigiama:

„1152-asis šaulių pulkas forsavo marias [...] iš anksto parngtose pozicijose priešas atkakliai pasipriešino. Dėl blogos

žvalgybos [...] 1152-ojo šaulių pulko II batalionas pateko į stiprią priešą ugnį, žuvo geriausias bataliono vadas kapitonas Ivanovas ir daugybė karių bei seržantų.“¹³³

Nesunku suprasti sovietų 19-ojo korpuso štabo kuklumą, perskaičius Vermachto XXVIII korpuso štabo sausio 30 d. operatyvinį pranešimą:

„Popiet Kuršių nerijoje sužlugo dar vienas priešas bandymas užimti Pašto kelią šiauriau Juodkrantės. Priešas prarado apie 180 žuvusiųjų, 22 kulkosvaidžiai paimti kaip trofėjai. Koptgalio (vok. Süderspitze) atlaisvinimas iki Juodkrantės atliktas taip, kaip planuota.“¹³⁴

* Liet. Lapių kelias, dabar – dviračių takas.

Klaipėda
(Memel)

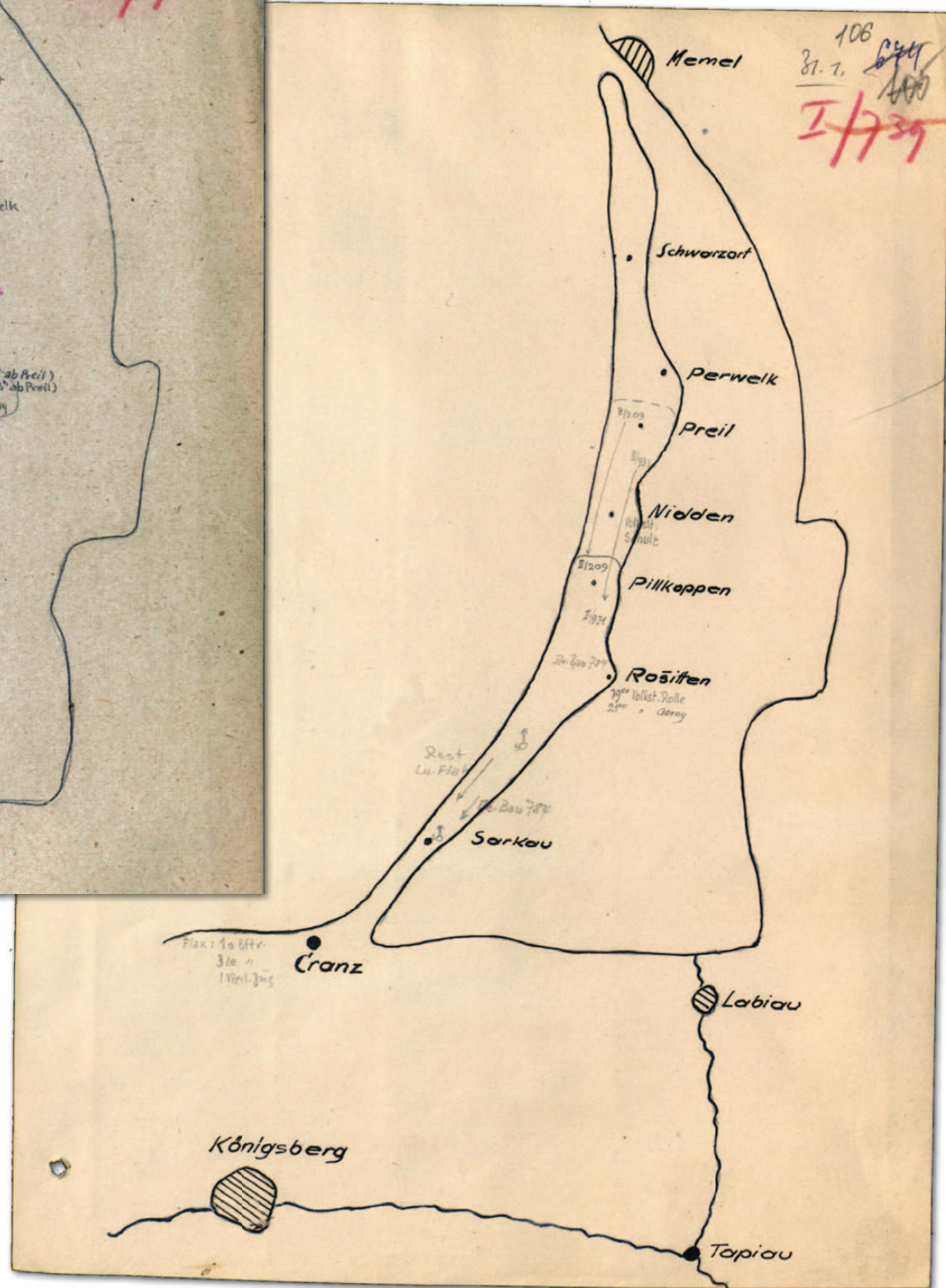
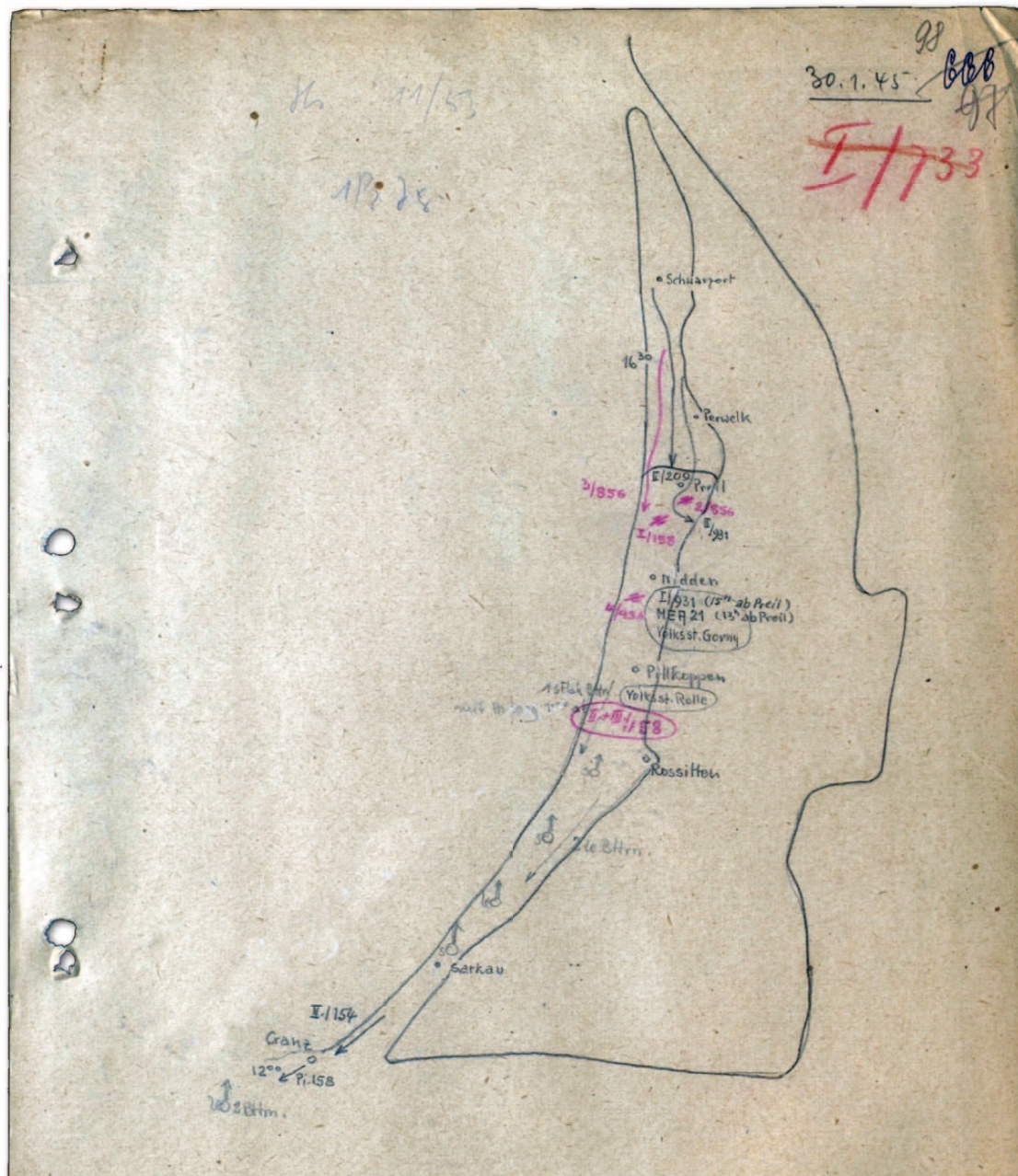
Juodkrantė
(Schwarzort)

Nida
(Nidden)

Pilkopa
(Pilkoppen)

Rasytė
(Rossitten)

Sovietų 344-osios šaulių divizijos
1945 m. sausio 29 d. – vasario 5 d. ataskaitinis žemėlapis.
ЦАМО, ф. 1662, он. 1, д. 31

Vermachto dalinių atsitraukimas.
1945 m. sausio 30 d.
ЦАМО, ф. 500, он. 12474, д. 448.

Vermachto dalinių atsitraukimas.
1945 m. sausio 31 d.
ЦАМО, ф. 500, он. 12474, д. 448.

Sovietų 19-ojo šaulių korpuso KVŽ rašoma, kad sausio 30 d. savi nuostoliai buvo 12 žuvusiųjų, 32 sužeistieji, o sausio 31 d. 14 žuvusiųjų, 48 sužeistieji. Iš jų aštuoni sušalo (rus. *обмороженные*) dėl blogai organizuotos evakuacijos. Sausio 30 d. nerijoje buvo $-4\text{ }^{\circ}\text{C}$, sausio 31 d. $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Kol 344-oji šaulių divizija rinko išblaškytas jėgas ir sužeistuosius, Vermachto ariergardinė grupė nedelsdama išvyko į Preilą, kur užėmė naują gynybos liniją. Sausio 30 d. po 16.30 val. (Berlyno žiemos laiku) nė vieno Vermachto kareivio Juodkrantėje nebeliko.

Aiškėja ir priežastys, kodėl Raudonosios armijos dokumentuose mūšis dėl Juodkrantės išėstas į dvi dienas. Sausio 31 d. 19-ojo šaulių korpuso KVŽ rašoma:

*„344-oji šaulių divizija 1152-ojo šaulių pulko pajėgomis, bendradarbiaudama su 1156-uoju šaulių pulku, 1 val. po trumpos artilerijos ugnies naktiniame mūšyje įveikė dvi tranšėjų linijas ir, įveikusi priešų pasipriešinimą, šturmu užėmė Juodkrantę.“*¹³⁵

Tokiu būdu, siekiant pagrįsti „šturmą“, dokumentuose atsirado sausio 31-osios naktį žuvę raudonarmiečiai, nors Juodkrantė buvo tuščia. Paprasčiausiai sausio 30 d. nuostolius padalino pusiau ir perkėlė iš vienos dienos į kitą. Raudonarmiečiai, skubėdami kurorte rinkti vertingus daiktus, netyčia kažkur miške pamiršo ir sušaldė aštuonis savo sužeistus kareivukus. O naktis buvo labai šalta.

Sausio 31 d. vakarą 1152-asis šaulių pulkas, „persekiodamas priešą“, pasiekė Skripsto kopą prie Pervalkos. 1156-asis šaulių pulkas „valė“ priešą iš Juodkrantės apylinkių. 1154-asis šaulių pulkas grįžo į Klaipėdą „ginti“ visų palikto miesto ir daryti jame tvarkos.¹³⁶

Raudonajai armijai niekaip nesisekė pasivyti priešų, o gal ir nelabai skubėjo. Iš dviejų besivejančių divizijų liko tik vienas pulkas. Sausio 31 d. 22 val. Vermachto daliniai pradėjo užiminėti Pilkopos (vok. *Pillkoppen*, dab. Morskojė) gynybines pozicijas.¹³⁷

Tuo metu 344-osios šaulių divizijos štabo melagienų srautas be perstojo sklido korpuso, armijos vadovybei. Bet

visi buvo patenkinti: „šturmai“ vyksta, priešas „patiria“ didelių nuostolių, „pergalės“ skinamos viena po kitos.

344-osios šaulių divizijos KVŽ skelbiama:

*„[Sausio 31 d.] Priešas keturis kartus bataliono dydžio pajėgomis kontratakavo. Atremiant kontratakas, į nelaisvę paimta 20 karių. 1152-asis šaulių pulkas 14.30 val. po trumpos artilerijos ugnies drąsiai ir ryžtingai atakavo Pervalką ir užėmė ją. [Vasario 1 d.] 5 val. po stiprios artilerijos ugnies [...] ryžtingu šuoliu artimoje kovoje [rus. в рукопашной схватке] užėmė Preilą ir be sustojimo tęsė puolimą.“*¹³⁸

Tačiau 1945 m. vasario 1 d. Vermachto 607-osios ypatingosios divizijos štabas pranešė:

*„Diena praėjo be kontakto su priešu.“*¹³⁹

O kaipgi priešai galėjo susitikti, jei vokiečiai jau tos dienos išvakarėse įsikūrė Pilkopoje? Tačiau iš kur tada atsirado vokiečių belaisviai? Belaisvių buvo, bet pabėgo...

607-osios ypatingosios divizijos štabo specialiajame pranešime teigiama:

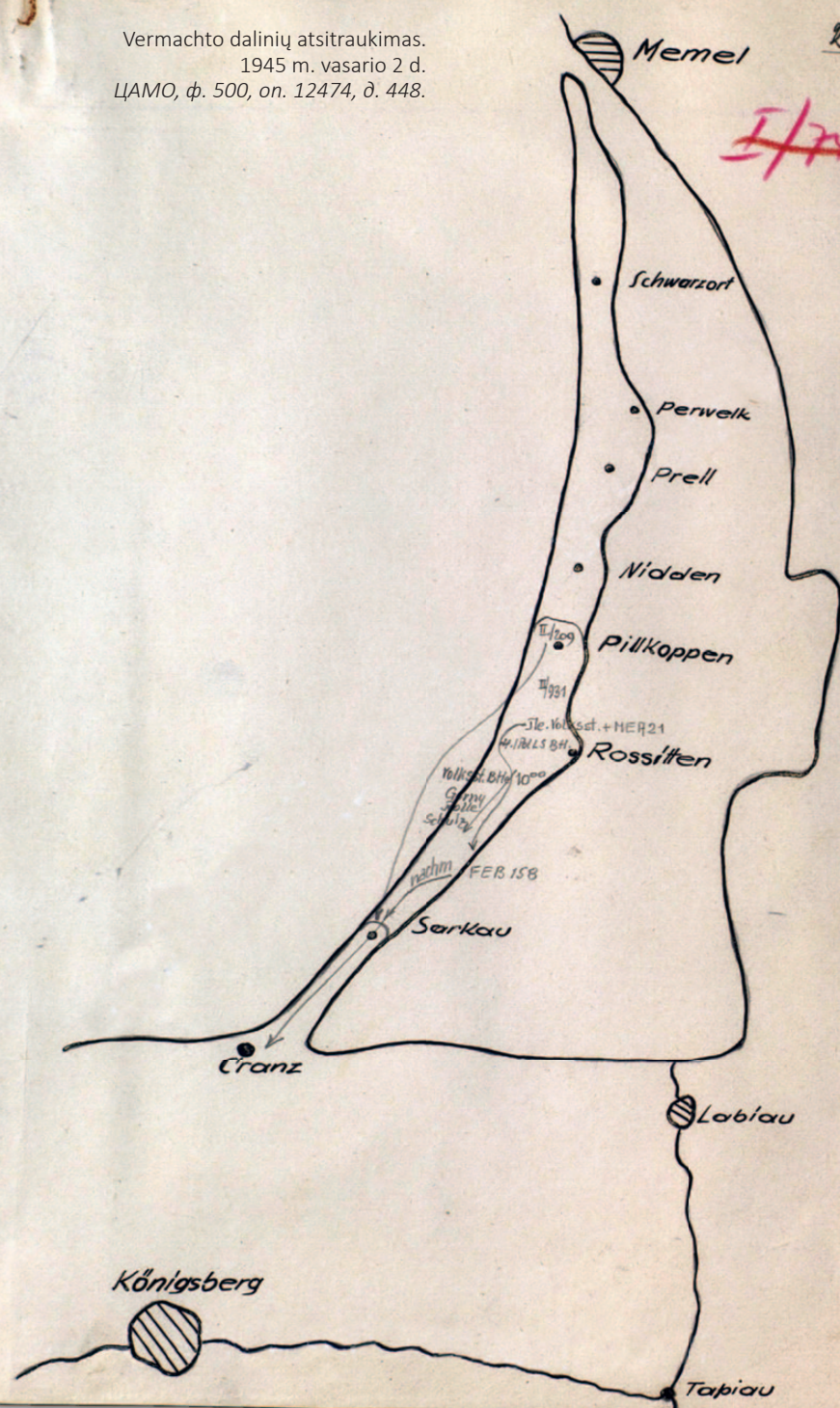
*„Vasario 1 d. bocmano padėjėjas Leuckelis iš Krygsmarinės 21-ojo rezervinio bataliono pranešė, kad grįžo iš rusų nelaisvės. Jis pasakojo sausio 31 d. 14 val. su 12 kuopos vyrų pietiniame Preilos pakraštyje patekęs į rusų nelaisvę, o tą pačią dieną apie 20 val. jie iš nelaisvės pabėgo. [...] Vyksta incidento tyrimas, tačiau jis dar negalėjo būti baigtas, nes L. dalinys yra žygyje. L. bus perkeltas į XXVIII korpusą lauko žandarmerijai.“*¹⁴⁰

Greičiausiai jūreiviai, kur nors šiltai sėdėdami, pražiopsojo atsitraukimą. Kitos dvi Krygsmarinės 21-ojo rezervinio bataliono kuopos vasario 1 d. jau buvo Šarkuvoje (vok. *Sarkau*, dab. Lesnojus). Nelaimėlių laukė nelengvas tardymas – neaišku, kodėl atsiliko, ką rusams prišnekėjo. O šie „šturmavo“ toliau. Vakarop 1156-asis šaulių pulkas iš Juodkrantės atėjo į Preilą.

344-osios šaulių divizijos KVŽ įrašas byloja:

„1152-asis šaulių pulkas, numušdamas stambius priešų priedangos būrius, po trumpos artilerijos ugnies [vasario 1 d.]

Vermachto dalinių atsitraukimas.
1945 m. vasario 2 d.
ЦАМО, ф. 500, он. 12474, д. 448.

18 val. užėmė Purvynę, Skruzdynę, Nidą ir 20 val. stipriame, atkakliame mūšyje, atmušdamas daugkartines prieš kontratakas, kovoja dėl aukštumos 56,6 tšk.* [...] Priešas per parą neteko iki 100 žuvusių ir sužeistų karių, į nelaisvę paimti 25 kariai**. Divizijos daliniai [vasario 2 d.] 13 val. kaunasi: 1152-asis šaulių pulkas šiauriniame 56,6 tšk. šlaite, vienas 1156-ojo šaulių pulko batalionas kovoja kartu.¹⁴¹

Kiek kartų galima rašyti – vokiečiai Pilkopėje. 1945 m. vasario 2 d. ryte 607-osios ypatingosios divizijos štabas pranešė:

„Prieš veiksmuose jokių pasikeitimų. Ramu.“¹⁴²

Ko gero, sovietai protingai pasielgė netrikdydami vokiečių ramybės. Vasario 1 d. Pilkopėje susirinko nemažos pajėgos: 209-ojo pulko II batalionas, 158-ojo artilerijos pulko I divizionas, 156-asis haubicų artilerijos batalionas, 931-ojo pulko II batalionas, Krygsmarinės 21-asis rezervinis batalionas, viena policijos karių kuopa, Schulzo folksšturmo batalionas (Rasytės sklandytojų stovykloje), 195-asis lauko rezervinis batalionas. Daliniai traukėsi arba ruošėsi trauktis.

Vis dėlto raudonarmiečiai vasario 2 d. ryte pasirodė. 607-osios ypatingosios divizijos štabas pranešė:

„Tarp 8 ir 9 val. Pašto kelio atsišakojime į Pilkopę prieš judėjimą su maždaug 100 vyrų pajėgomis ir transporto priemonėmis artilerijos ugnimi buvo sutriuškintas. Trys transporto priemonės užvažiavo ant minų.“¹⁴³

Vasario 2 d. vokiečiai paliko Kuršių neriją. Atsitraukdami susprogdino Nidos ir Rasytės (vok. *Rossitten*, dab. Rybačis) švyturius, kitus strateginius objektus. Paskutinis kaip visada išvyko 209-ojo pulko II batalionas. Vasario 2 d. vakarą raudonarmiečiai pagaliau užėmė Hirschbudeno (liet. Elnio Būdos) kalną. Apie Pilkopos „šturmą“ dokumentuose neužsimenama. Vasario 3 d. 344-oji šaulių

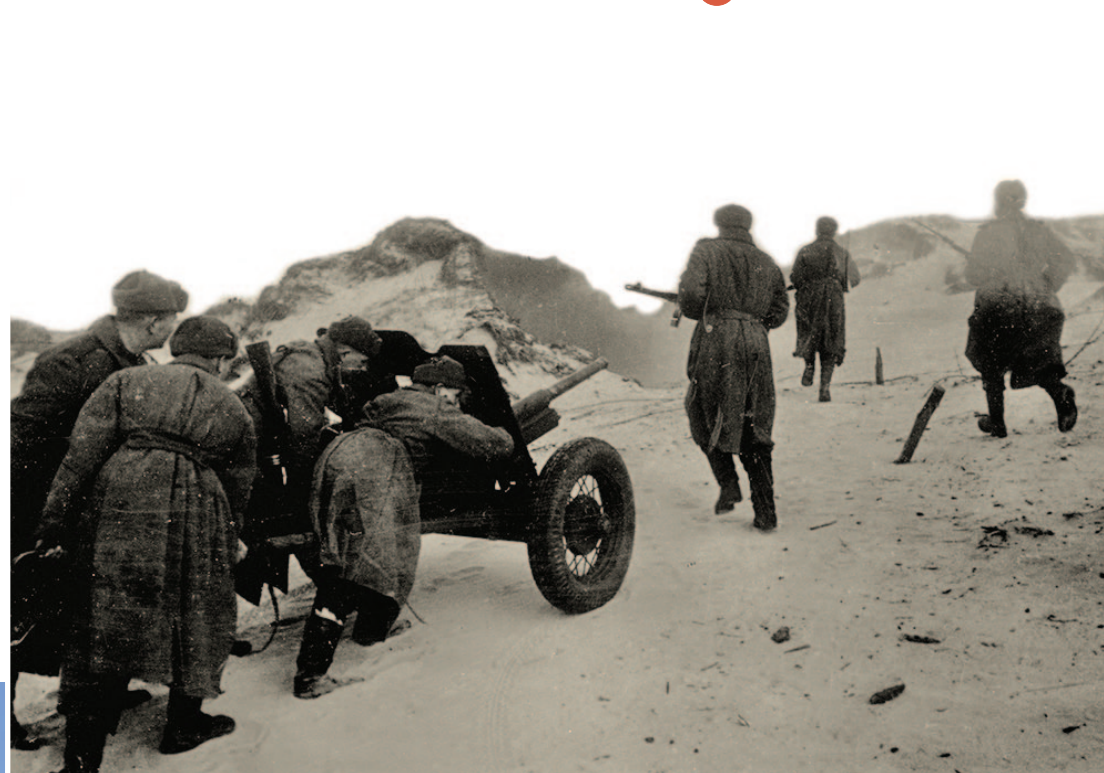
* Elnio Būdos kalnas (vok. *Hirschbuden berg*) 2 km į šiaurę nuo Pilkopos.

** Čia tikriausiai tuos pačius jūreivius antrą kartą paskaičiavo.

divizija „atkakliame mūšyje“ užėmė Rasytę, vasario 4 d. Šarkuvą. Vasario 5 d. sovietai po penkias dienas trukusio 110 km žygio, „atkakliai šturmuodami“ vokiečių įtvirtinimus, užėmė visą Kuršių neriją ir vasario 5 d. Kranto rajone susijungė su 43-iosios armijos daliniais. 19-ojo šaulių korpuso KVŽ teigiama, kad „priešas prarado ne mažiau kaip 300 žuvusių kareivių ir karininkų.“¹⁴⁴

Vokiečių dokumentuose Vermachto nuostolių neradome. Bet galime palyginti visą atsitraukimo laiką ariergarde kovojusio 209-ojo pulko II bataliono kintančius karių skaičius. 1945 sausio 20 d. – dar iki Mėmelio „šturmo“ – bataliono rikiuotėje buvo 298 kariai. Batalionas vėliau kovėsi Mižeikių, Mėmelio, Budnio rago ir Juodkrantės mūšiuose. Vasario 3 d. jo sudėtyje buvo 270 karių. Vadinasi, per dvi

Raudonarmiečiai Kuršių nerijoje. ↓

↓ Pakrantės baterijos „Raule“ likučiai Pilkopoje, 2021 m.
R. Sereikos nuotrauka.

savaite batalionas iš rikiuotės prarado 28 žmones, kurie susirgo, buvo sužeisti ar žuvo. Mažai tikėtina, kad per tokį trumpą laiką jis būtų gavęs naujokų papildymą.¹⁴⁵

Visa sovietų Kuršių nerijos užėmimo operacija – muilo burbulas. Raudonarmiečiai po jiemis skaudžių Budnio rago (Alksnynės) ir Juodkrantės mūšių sąmoningai vengė prieš ir stengėsi laikytis atokiai.

Nors jokių karo veiksmų Juodkrantėje, Pervalkoje, Preiloje, Nidoje nevyko, visos gyvenvietės buvo nusiaubtos. Raudonarmiečiai ieškojo trofėjų, plėšė ir griovė. Nidoje jie suniokojo bažnyčią: dingo sietynai, archyvas, nukentėjo altorius, vargonai. H. Blodės viešbutyje buvo sunaikinta metų metais kaupta Nidos dailininkų kolonijos

paveikslų kolekcija. Tarp kitų trofėjų sovietams atiteko 250 „žvejybinių jachtų“ – kurėnų, 100 dviračių ir 20 motociklų.¹⁴⁶

Pabėgo beveik visi gyventojai, o senasis neringiškių gyvenimas baigėsi.

1945 m. rugsėjį „Valstiečių laikraštys“ išspausdinti Dano Pumpučio kelionės į Pervalką įspūdžiai:

„Po kojų skundžiasi baltas smėlis – apkasai, spygliuotos vielos, mediniai bunkeriai... Pervalkoje vienintelė palikusi žvejų šeima. Penkiasdešimt septynerius metus mariose žvejojęs senasis Rudis sako: „Čia baisiai liūdna vienam. Juk mes čia vieni vieni... Visus išvarė Vokietijon!“¹⁴⁷

Nida iš paukščio skrydžio tarpukariu.

